
PUJOL CASADEMONT, Enric (2015). *Tres imprescindibles: F. Soldevila, J. Vicens Vives i P. Vilar. Elements per a un cànon historiogràfic català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 134 p.

La historiografia –pel seu component de filosofia de la història– és una forma de memòria col·lectiva, la socialització de models de la qual acaba per establir un imaginari de país en forma de relat. Encara, però, entre nosaltres, no té el lloc acadèmic que li correspon; lloc que hauria de ser fonamental per a constituir una disciplina primordial on la transdisciplinarietat és un fet.

Els tres referents comparats –potser per primera vegada– en aquest assaig de síntesi esdevenen representatius d'això dit a partir d'un principi bàsic: tota recerca històrica esdevé un reflex del pensament polític. L'orientació de l'estudi empíric comporta una disposició de rellevància explicativa de les *variables* que hi prenen part de tal manera que una conjuntura, o un període mitjà o llarg, siguin analitzats i interpretats segons uns condicionants sociopolítics fonamentals. La socialització acadèmica d'un model –o altre– esdevé hegemònica segons el bagatge de la «generació historiogràfica» que se'n

fa portaveu. Aquest principi roman obert i és susceptible de ser aplicat fins a la coetaneïtat més recent.

L'oportuna anàlisi dels tres historiadors reportats per Enric Pujol –estudiós consolidat pel que fa a la interpretació dels contextos que determinen el «quadre historiogràfic» dels Països Catalans– comporta definir la relació entre pensament historiogràfic i concepció nacional. Des d'aquest vessant cada «retrat intel·lectual» aportat a *Tres imprescindibles* familiaritza el lector amb els elements configuradors de la lògica explicativa de l'obra de Soldevila, Vicens i Vilar; lògica que ben sovint no ha estat contemplada a l'hora d'estigmatitzar –o eternitzar– plantejaments concebuts respectivament com a *romàntics* (Soldevila: 1894-1971) o *científics* (Vicens: 1910-1960). De fet, aquest eixorc reduccionisme –empeltat de l'implícit bagatge ideològic (sovint *ocultat*)– ha esdevingut un cercle viciós que només ha estat beneficiós per a una concepció sincrètica que, a la fi, roman en la reproducció d'una història (falsament) objectivista a mans del quantitativisme o del fragmentarisme com a enfocaments que prenen la part pel tot.

El biògraf de Soldevila vol eixir d'aquest laberint i estableix la coordenada primordial del context metodològic comprès en el context

intel·lectual i ideològic de cada autor estudiat. Del creuament de les tres trajectòries n'ha extret un *cànon*, una *brúixola* orientativa pel que fa al resultat d'enfocaments historiogràfics: la història de la història, que no és altra cosa que l'aprofundiment en el discurs del passat des del present viscut.

El «present viscut» per Soldevila és exposat ens els epígrafs 3.2.1 («Un projecte normalitzador») i 3.2.2 («Una formació ben personal»). I, més específicament, en el motiu determinant «Fer de Catalunya un poble normal» (3.4.3). Si hom fa taula rasa del projecte soldevilià –en el seu *context*– se'n desfigura el sentit a posteriori. D'altra banda, la formació i pràctica culturals soldevilianes, deutores del republicanisme autodeterminista –entre Acció Catalana i Esquerra Republicana–, explica per què l'intel·lectual féu una síntesi del que foren i eren els connacionals. El teixit associatiu, la necessitat de bastir una opinió pública no satel·litzada i la cultura hegemònica catalanista d'esquerres explicaven *externament* l'escriptura de la *Història de Catalunya*. Aquest rerefons definia el fet que elaborés també un *altre* model –plurinacional– de relat historiogràfic espanyol.

L'ambient cultural i polític extern torna a explicar una part subs-

tancial de la concepció historiogràfica de Vicens definida des de 1935 (crítica a Soldevila) fins a l'assistència al IX Congrés de Ciències Històriques de París de 1950. L'epígraf 4.2 –«Una trajectòria intel·lectual marcada pel moment històric»– és adreçat a comprendre la part fonamental del capítol «*Notícia de Catalunya* i el projecte polític vicensià». D'aquest emmarcament, Pujol –deutor de la primera biografia sistemàtica sobre Vicens elaborada per Josep Maria Muñoz Lloret– n'extreu un plantejament que atorgava protagonisme a l'estructura econòmica i als grups socials, però que romanía confrontat al materialisme històric. Heus ací l'influx de la història econòmica adreçada, com a espill, a la biografia del que havia estat la burgesia –no pas política– del país. Soldevila i Vicens antitètics? Del que explica Pujol, les relacions entre ambdós historiadors –Vicens, però, des de la tribuna de la Universitat a la qual no accedí Soldevila, fet que no deixa de ser determinant– foren col·laboratives –participació de Soldevila en la col·lecció «Biografies catalanes» dirigida per l'historiador gironí– per bé que, com a rerefons, el projecte polític vicensià fos aconduït pel *co-nèixer-nos* a fi de bastir una concepció regeneradora –no uniformista– d'Espanya. Les elits econòmiques, com palesa l'historiògraf figuerenc (p. 89-

92), eren un receptor fonamental del missatge reformista vicencià. Aquest aspecte és fonamental per a delimitar el sentit del treball historiogràfic de Soldevila i Vicens, un aspecte que reprendrà Pierre Vilar (1907-2003) a l'hora de valorar el *model* historiogràfic de Soldevila.

Vilar supera metodològicament Vicens. L'aportació marxista –és a dir, no economicista per totalitzadora dels factors explicatiu materials (els blocs socials de poder), polítics i ideològics (conflicte entre estat i nació)– especificada per l'historiador occità comportà la legitimació d'una nació sense Estat com a unitat d'anàlisi en la recerca històrica en un context –els anys seixanta– on es palesava un relleu ideològic generacional entre nous estudiants –futurs historiadors–, que políticament impulsaven una lluita d'alliberament nacional. Ambdós pols de reflexió es complementaven. Aquest factor *indirecte* és un dels definidors del fet que Vicens fos una condició necessària, però no suficient. I també, que Soldevila i Vilar definissin certa complementarietat segons el fet d'especificar un plantejament que aprofundís una concepció nacional integradora de diversos nivells d'anàlisi, que en el cas soldevilià es conceptuava com a «interclassista» (p. 119).

Cànon historiogràfic? Més que elaborar un rànquing (mecànic per

mercantilitzat) d'historiadors, que no explica gens la relació entre trajectòria, context i model historiogràfic, cal, com palesa Pujol, desenvolupar la historiografia com a àmbit de coneixement. L'escriptura de la història, la circumstància de l'historiador –les influències i relacions que teixeix amb intel·lectuals dedicats a altres àrees de treball– és fonamental per a capir el codi cultural i polític que orienta tota recerca històrica. Per aquest motiu –i d'on prové l'interès de la biografia intel·lectual de Pierre Vilar, de la qual manca una tesi doctoral¹ podem concloure que el treball d'historiador és deutor de relacions entre pensadors (polítics), que expliquen les motivacions de reflexió sobre conjuntures, cicles, marcs sociopolítics i dinàmiques nacionals que posseeixen caracterització autònoma davant la història dels estats.

Els tres referents aportats per Enric Pujol són fonamentals per a elaborar un arbre de la historiografia nacional que remarqui arrels, soques i branques que brosten a partir de l'equivalent entre pensar històricament i pensar nacionalment. Per això, l'assaig, com a establiment de síntesis i

1. Vegeu-ne l'essencial estudi biogràfic dels anys de formació i de l'anada a Barcelona a càrrec de Rosa CONGOST, *Les lliçons d'història. El jove Pierre Vilar (1924-1939)*, Barcelona, L'Avenç, 2016.

d'hipòtesis de treball d'un grup humà pertanyent a una societat nacional, reflecteix, en conseqüència, una forma de pensament historiogràfic. Heus ací, perquè Pujol remet continuadament a Joan Fuster com a «metàfora» de la nova història –*Nosaltres, els valencians* (1962)– establerta pels professors i estudiants valencianistes a la dècada dels anys seixanta, i cinc anys després publicada com a projecte a les Illes amb *Els mallorquins*, de Josep Melià [1963 (1967)].² Hi ha tants relats historitzats com combats intel·lectuals (i polítics).

Xavier FERRÉ

Universitat Rovira i Virgili

xavier.ferre@urv.cat

DUCH, Montserrat; ARNABAT, Ramon i FERRÉ, Xavier [ed.] (2015). *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 574 p.

Aquest llibre compila els resultats de diverses investigacions sobre associacionisme i sociabilitat dutes a terme pel Grup de Recerca de la Universitat Rovira i Virgili: Ideologies i

2. Damià PONS I PONS, «Els mallorquins, de Josep Melià. Contra la indiferència de la societat illenca», *L'Avenç*, núm. 305, setembre de 2005, p. 41-45.

Societat a la Catalunya Contemporània. Els autors recuperen la història de les sociabilitats a la Catalunya del segle xx, amb l'argument que cal estudiar-les per entendre els moviments socials. La sociabilitat configura l'espai de relacions socials on arrelen els moviments associatius, canalitza els corrents de pensament i expandeix les cultures polítiques de tal manera que, afirmen, és a la base dels moviments culturals i polítics que han tingut lloc en els darrers cent anys de la història del nostre país. L'objectiu del volum és, en paraules d'un dels autors, «reescriure la història política com a història social des dels sociabilismes».

L'associacionisme esdevé, des de la segona meitat del segle XIX, una forma d'expressió política perquè les persones prenen posició des de les associacions on cultiven les sociabilitats i on es formen les seves idees polítiques. El llibre revisa diferents «pràctiques sociabilístiques» i ens les presenta com un mecanisme de presa de consciència i de vertebració de la societat: l'associacionisme obrer, que amb un fort vessant cultural i educatiu reivindica drets laborals i socials per a la classe treballadora; l'associacionisme cultural català, que s'estén a cada poble en forma de casinos, ateneus, centres de lectura o agrupacions musicals que contribueixen d'una manera essencial a la formació de consciències de clas-

se, cultures polítiques i a la construcció nacional; el cooperativisme agrari, que configura identitats de classe entre els treballadors del camp i els pagesos benestants; finalment, els espais associatius on les dones prenen consciència de les cultures de gènere i de la necessitat de transformar-les. Fins aquí les sociabilitats ens apareixen com a agents integradors, transformadors i d'adquisició d'identitat i com a recurs d'expressió de les llibertats que van esclatar a Catalunya en els anys de la República i durant la Transició democràtica. Tanmateix, la sociabilitat i l'associacionisme també són eines de control i de repressió política que van ser profusament utilitzades pel franquisme quan l'any 1939 va espoliar els béns de les associacions que va considerar desafectes al règim i, el més important, va reprimir de manera brutal les sociabilitats de la població derrotada. Sobre aquestes cendres, el règim va construir les seves pròpies sociabilitats franquistes per vertebrar el model de societat que volia.

El volum està dividit en tres parts. A la primera, Ramon Arnabat, Montserrat Duch, Xavier Ferré i Pere Gabriel revisen els conceptes i models que enquadren les recerques que s'hi compilen. La revisió de l'estat de la qüestió, que és molt completa i va més enllà dels estudis històrics, s'acosta a altres disciplines com la sociologia

i l'antropologia. El punt de partida és el trànsit a la contemporaneïtat que teoritzen clàssics de la sociologia com Durkheim o Tönnies, amb l'argument que la modernitat és el pas de societats organitzades en comunitats estàtiques a un model social basat en l'existència d'un teixit d'associacions dinàmiques i participades. Les aportacions de l'escola social anglesa, de la història de les mentalitats, o de l'Escola de Frankfurt són també reivindicades en l'enquadrament teòric perquè situen la recerca històrica en l'espai de la vida quotidiana, en les classes populars i en les idees i en el seu paper rellevant com a conformadores de les estructures socials i les bases materials de l'existència. El llibre aporta també una rigorosa ressenya bibliogràfica de la recerca publicada sobre el moviment associatiu i la sociabilitat catalana, fent èmfasi en les aportacions d'historiadors però també amb una mirada interdisciplinària que és d'agrair. Alexandre Galí, Pere Solà o Pere Anguera, entre d'altres, des de la història, però també Llorenç Prats o Josepa Cucó des de l'antropologia.

Seguint el sociòleg francès Maurice Agulhon, distingeixen entre la sociabilitat formal, la de les associacions pròpiament dites, i la informal, configurada per les xarxes de relacions socials. Ambdues sociabilitats estan intrínscament connectades, són es-

país d'interacció social on es consoliden relacions d'amistat que perduren més enllà de l'associació. L'estudi de la sociabilitat informal té implicacions metodològiques perquè no queda enregistrada i aboca els investigadors a plantejar-se l'ús de metodologies de recerca oral que complementin la documental; algunes de les recerques fan bon ús de l'entrevista com a font d'informació, tot i que, a mans d'historiadors, segueix sent una tècnica encara poc utilitzada.

A la segona part, el volum dedica tres capítols a l'estudi de la manera com l'arribada de canvis polítics (la Segona República, el franquisme o la democràcia) impacten en les sociabilitats i les transformen i de com els sociabilismes són agents de transformació social. En el primer, Josep M. Pons explora la sociabilitat com a espai de difusió de les cultures polítiques a partir de l'estudi de cas de la Joventut Republicana de Lleida, una afiliació política que va ser àmpliament reprimida per les lleis de responsabilitats polítiques i de confiscacions de 1939. Al segon capítol, s'examinen les sociabilitats a la Catalunya pagesa des de l'estudi de les diferents sensibilitats polítiques al voltant de les col·lectivitzacions agràries que van tenir lloc en els anys de la guerra civil. La transformació franquista es recolza en la formació de las Hermandades de

Labradores y Ganaderos, veritables instruments de control econòmic i polític de les societats rurals. En darrer lloc, Meritxell Ferré ens acosta a la presa de consciència de la identitat de gènere amb l'estudi dels espais de sociabilitat femenina: les associacions de dones burgeses del primer terç del segle xx; la sociabilitat de les dones dins i fora de les presons durant els anys del franquisme; el sorgiment d'espais de trobada de dones en els anys de la transició democràtica, moment de sociabilitats feministes.

La darrera part del volum està dedicada a presentar l'evolució històrica de la implantació dels teixits associatius arreu de Catalunya des de finals del segle xix fins al desmantellament franquista i la recuperació de la transició democràtica, amb obligada referència a la proliferació de sociabilitats diverses, però especialment polítiques, durant l'etapa republicana. Jordi Roca i Xavier Ferré ens situen en el context de la ciutat, el primer des del barri de Sants ens planteja la resistència de les administracions a recuperar la memòria dels espais de la sociabilitat popular espoliats pel franquisme. Xavier Ferré, analitza la transformació dels espais de sociabilitat de la ciutat de Reus des del segle xix fins a la recuperació democràtica. La resta dels capítols adopten una perspectiva comarcal. Mercè Renom, a la comarca

del Baix Llobregat, ressegueix les continuïtats i discontinuïtats del moviment associatiu des del darrer terç del segle XIX fins a la transició democràtica. Arnabat reivindica la rellevància política i social i la riquesa de les sociabilitats fora de les àrees urbanes i, en concret, als pobles de la comarca del Baix Penedès d'on aporta dades molt rellevants de l'expansió, la repressió i la recuperació dels teixits associatius fins la dècada de 1970. Antonieta Jarne revisa la transformació del moviment associatiu a les terres de Lleida: l'expansió d'una sociabilitat inspirada en el catalanisme polític a finals del segle XIX i inicis del XX; les entitats de resistència cultural del franquisme; i els nous espais lúdics i de participació política a partir de la transició. Els espais de sociabilitat a les comarques de Girona són presentats per Rosa M. Gil, qui aporta dades d'una recerca coral sobre 334 centres, entre casinos, ateneus i societats que han estat estudiats en un període també comprès entre finals del segle XIX i l'arribada de la democràcia. Cada un d'aquests estudis ens facilita un recull de dades precises sobre nombre i tipus d'associacions i sobre dinàmiques associatives locals i comarcals de la Catalunya del segle XX, que constitueixen en si mateixes un valor molt significatiu del llibre i conviden altres investigadors a interessar-s'hi.

L'estudi de la sociabilitat del segle XX i de la seva capacitat de promoure i expandir les cultures polítiques ens pot ser de molta utilitat per entendre processos polítics contemporanis, tant l'anomenada desafecció com el sorgiment de moviments socials –noves sociabilitats– dels quals emergeix la demanda de noves cultures polítiques. Aquesta és, doncs, una aportació valuosa a la història social i a la comprensió de la realitat política del país.

Montserrat SORONELLAS MASDEU
Universitat Rovira i Virgili
mariamontserrat.soronellas@urv.cat